

DOI 10.33099/2618-1614-2024-24-1-27-30

УДК 338.43:338.14

Н. О. Олексунь,

аспірант,

Державний університет

«Житомирська політехніка»

Основні тенденції світової продовольчої безпеки: наслідки російської агресії

У статті досліджено основні тенденції продовольчої безпеки у світі та висвітлено вплив російсько-української війни на стан світової продовольчої безпеки.

Був проведений аналіз динаміки кількості населення планети й кількості людей, які відчували голод, у період 2001–2022 рр., а також були досліджені та графічно зображені зміни індексу продовольчих цін за останні три роки. Зазначено, що на стан світової продовольчої безпеки вплинула розпочата у 2022 р. країною-агресором повномасштабна війна проти нашої держави.

Військові дії, економічні санкції та перешкоди в торгівлі призводять до обмеження доступу до продовольства для населення країн, які залежали від експорту і значно постраждали внаслідок російської агресії. Висвітлено необхідність міжнародної співпраці й дипломатичних зусиль для подолання кризи продовольчої безпеки і стабілізації ситуації у світі.

Ключові слова: продовольча безпека, загрози продовольчій безпеці, продовольча криза, голод.

© Н. О. Олексунь, 2024

З кожним роком у світі дедалі гостріше відчуваються проблеми, безпосередньо пов'язані з продовольчою безпекою. Зміни клімату, екологічні проблеми техногенного й антропогенного характеру, постійні збройні конфлікти і затяжні війни, під час яких застосовуються нові види зброї, що чинять катастрофічний вплив на навколишнє середовище, невпинне зростання кількості населення планети призводять до того, що питання забезпечення продовольчої безпеки виходять на новий рівень. Продовольча безпека – це не лише частина економічної безпеки, а й ключовий фактор розвитку будь-якого суспільства, без котрого неможливо повноцінно забезпечити національну безпеку.

На продовольчу безпеку впливають дуже багато негативних факторів, що привертає увагу багатьох урядів та міжнародних організацій. Глобальний звіт про продовольчу кризу за 2023 р. показав, що у 2022 р. майже 258 млн людей у 58 країнах і територіях перебували у кризі чи навіть гірше – відчули гострі продовольчі проблеми і потребували термінової допомоги (тоді як у 2021 р. з такими проблемами стикнулися 193 млн осіб у 53 країнах і територіях) [1]. Постійно зростаюча кількість негативних факторів зумовлює актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми забезпечення продовольчої безпеки вже давно переросли у глобальні, тому вони стали предметом досліджень багатьох науковців з різних країн. Серед зарубіжних дослідників можна назвати таких, як Дж. Браун, Е. Екхольм, М. Роузгрант, М. Коен, С. Клайн, Шенген Фен та ін. Серед вітчизняних науковців значний внесок у дослідження продовольчої безпеки зробили М. Бабич, В. Залізнюк, О. Іванюк, М. Курляк, А. Мостова, О. Николук, П. Пивовар, О. Скидан, М. Шульга та ін. Основними джерелами даних, на яких базується більшість досліджень світової продовольчої безпеки, є: компанія «Економіст Груп» (The Economist Group), Міжнародний валютний фонд (International Monetary Fund), Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (Food and Agriculture Organization of the United Nations), Світовий банк (World Bank), Всесвітня організація охорони здоров'я (World Health Organization), Світова організація торгівлі (World Trade Organization), Організація економічного співробітництва та розвитку (The Organisation for Economic Co-operation and Development) тощо.

Метою статті є дослідження сучасного стану світової продовольчої безпеки, аналіз основних тенденцій, що постають перед світовою спільнотою у сфері продовольчої безпеки.

Методи дослідження. Досягнення поставленої в роботі мети зумовило застосування таких методів дослідження: аналіз літератури – ретельне вивчення наукових праць, звітів організацій і державних структур, що описують вплив російської агресії на продовольчу безпеку світу; статистичний аналіз – для обробки й аналізу

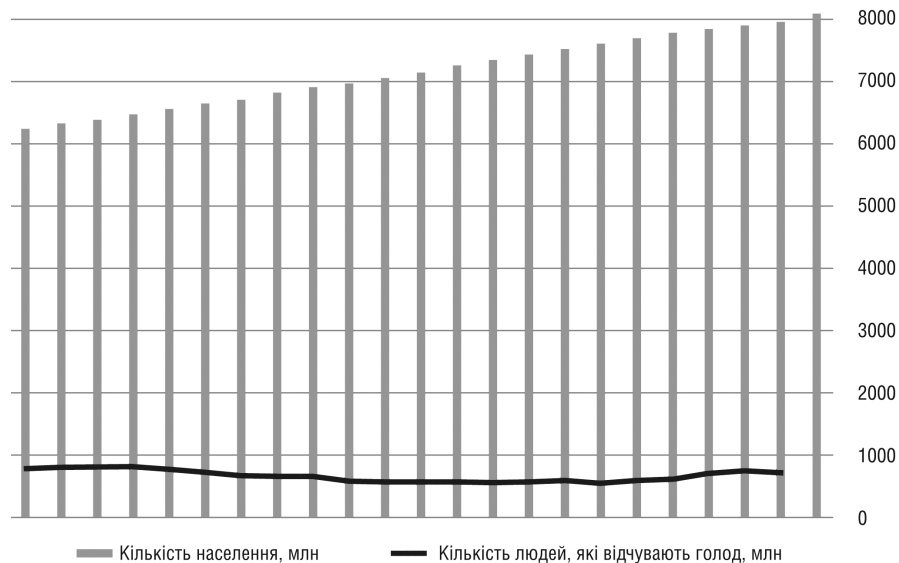

Рис. 1. Динаміка кількості населення планети та кількості людей, які відчувають голод

Джерело: побудовано автором на основі [2], [3].

великих обсягів даних; узагальнення – для формулювання висновків.

Виклад основного матеріалу. Продовольча безпека є одним з ключових елементів національної безпеки будь-якої держави. З кожним роком проблеми забезпечення продовольчої безпеки стають дедалі гострішими і виходять на більш глобальний рівень. Згідно із ціллю 2.1 сталого розвитку людство ставить перед собою завдання покінчити з голодом і забезпечити всім людям, особливо бідним, які перебувають у вразливому становищі, включно з немовлятами, доступ до безпечної, поживної та достатньої кількості їжі до 2030 р.

У 2021 р. та 2022 р. кількість людей, які відчувають голод, залишалася відносно незмінною, але все ще

значно перевищувала рівень до пандемії COVID-19. У 2022 р. від голоду постраждали близько 9,2% населення світу порівняно з 7,9% у 2019 р. Від 691 млн до 783 млн людей у світі стикалися з голодом у 2022 р. [2].

Глобальний індекс продовольчої безпеки (GFSI) розглядає питання продовольчої доступності, наявності, якості та безпеки, а також стійкості й адаптації в 113 країнах. Індекс є динамічною кількісною та якісною порівняльною моделлю, побудованою на основі 68 унікальних показників, які вимірюють чинники продовольчої безпеки як у країнах, що розвиваються, так і в розвинених країнах.

Рейтинг країн за Глобальним індексом продовольчої безпеки (табл. 1) демонструє, що Фінляндія займає

Таблиця 1

Рейтинг країн за Глобальним індексом продовольчої безпеки (GFSI) та місце України серед них у 2022 р.

№	Глобальний індекс		Цінова доступність		Доступність		Якість і безпека		Стійкість та адаптація	
	Країни	Бали	Країни	Бали	Країни	Бали	Країни	Бали	Країни	Бали
1	Фінляндія	83,7	Австралія	93,3	Японія	81,2	Канада	89,5	Норвегія	87,4
2	Ірландія	81,7	Сінгапур	93,2	Китай	79,2	Німеччина	89,1	Фінляндія	82,6
3	Норвегія	80,5	Нідерланди	92,7	Сінгапур	77,8	США	88,8	Ізраїль	75,1
4	Франція	80,2	Бельгія	92,6	Португалія	77,0	Бельгія	88,4	Нова Зеландія	75,1
5	Нідерланди	80,1	Ірландія	92,6	Швейцарія	76,8	Фінляндія	88,4	Коста Ріка	73,3
6	Японія	79,5	Німеччина	92,1	Канада	75,7	Франція	87,7	США	71,1
7	Канада	79,1	Фінляндія	91,9	ОАЕ	73,8	Ізраїль	87,4	Німеччина	70,8
8	Швеція	79,1	Швеція	91,9	Коста Ріка	73,0	Норвегія	86,8	Чехія	70,3
9	Велика Британія	78,8	Нова Зеландія	91,6	Катар	72,9	Ірландія	86,1	Франція	70,3
10	Португалія	78,7	Велика Британія	91,5	Велика Британія	71,6	Аргентина	85,5	Австрія	69,7
71	Україна	57,9	(65) Україна	66,6	(93) Україна	48,1	(52) Україна	71,3	(94) Україна	43,5

Джерело: складено автором на основі [4].

перше місце з високим показником 83,7. Це свідчить про ефективність системи продовольчої безпеки та доступності достатнього харчування в країні. Україна в цьому рейтингу посідає 71-ше місце, що є порівняно нижчим результатом, ніж у 2021 р., коли вона розміщувалася на 66-й позиції. Це свідчить про те, що воєнні дії на всій території нашої держави значно похитнули продовольчу безпеку. Війна призводить до руйнування сільськогосподарської інфраструктури, знищення оброблюваних земель, переривання постачання продуктів харчування і втрати доступу до продовольчих ресурсів.

Країни, які займають останні місця в рейтингу: Сирія, Гаїті, Ємен, Сьєрра-Леоне, Мадагаскар, Бурунді, Нігерія, Венесуела, Судан та Конго. Варто зазначити, що лише 113 країн надають дані для оцінювання продовольчої безпеки, що може свідчити про те, що в решті країн ситуація може бути набагато складнішою, ніж можна уявити.

Світова продовольча безпека зіштовхнулася з новим викликом, який з кожним днем спричиняє дедалі більше проблем у різних сферах суспільного життя, – російсько-української війною. Як зазначає президент Європейської ради Шарль Мішель, через блокаду та обстріли Росією українських портів під загрозою голоду опинилися життя близько 250 млн осіб у країнах, що розвиваються [5]. Після вторгнення Росії Україна була змушена змінити структуру сільськогосподарського експорту, в результаті чого частка європейського сільськогосподарського експорту досягла 59% із січня до жовтня 2023 р. порівняно з 32% у 2021 р. Подібне збільшення експорту сільськогосподарської продукції до Європи було зумовлене скороченням поставок в інші регіони: частка Африки впала з 14% до 7%, частка Азії – з 19% до 12%, Південно-Східної Азії – з 13% до 4% [6]. Такі зміни викликані неможливістю використовувати морські логістичні шляхи, що сильно похитнуло стан продовольчої безпеки в тих країнах, куди Україна експортувала значну частку своєї продукції.

Що ж стосується нашої держави, то наслідки даної ситуації сильно впливають на стан експортно залежної економіки. Утворився новий склад основних країн – покупців українських товарів, серед яких Росія та Білорусь утратили чільні позиції ще у 2022 р. (п'яте й чотирнадцяте місця відповідно у 2021 р.) в умовах геополітичного перебалансування. Трійку країн з найбільшим експортом українських товарів за вісім місяців 2023 р. склали Польща, Румунія та Китай. Продовольчі проблеми з Польщею негативно вплинули на постачання до країни української продукції. Зменшення надходжень від експорту було лише частково компенсоване збільшенням поставок до Румунії. Південно-західний сусід допомагає Україні відкрити логістичні можливості через його дунайські та чорноморські порти і сухопутні транспортні коридори [7].

Війна в Україні порушила сільськогосподарське виробництво й торгівлю в Чорноморському регіоні, сприяючи високим міжнародним цінам на продовольство в першій половині 2022 р. Хоча важко виміряти точний вплив війни на глобальну продовольчу безпеку, вона продовжує впливати на продовольчу безпеку опосередковано, особливо у значній частині країн/територій, які є залежними від імпорту продовольства. До кінця 2022 р. ціни на продовольство зросли в усіх країнах/територіях, причому інфляція продовольства перевищила 10% у 38 із 58 країн/територій із продовольчою кризою. Загалом 2022 р. був дуже складним періодом для світової спільноти, як свідчать дані на *рисунку 2*.

За даними *рисунка 2* можна простежити, що найскладнішим періодом у світі був 2022 р., коли Росія розпочала повномасштабне вторгнення на територію нашої держави. Ситуація стала дещо покращуватися, коли в липні 2022 р. під час роботи чотиристоронньої групи – Туреччина, Україна, ООН та РФ – були запроваджені так звані «зернові коридори». Минулого року на зарубіжні ринки було вивезено 44,8 млн тон українського збіжжя,

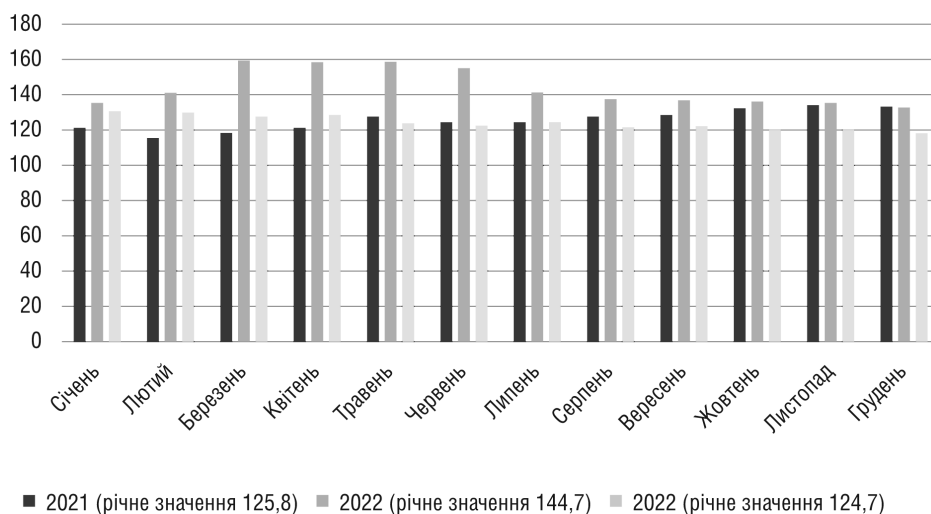

Рис. 2. Індексу продовольчих цін у світі за період 2021–2023 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [8].

що на 16% перевищило показник 2022 р. [9]. Відповідно до того, як покращувалася робота «зернових коридорів», можна простежити, як стабілізувалася ситуація з індексом цін на продовольство. Світ адаптувався до нових умов та геополітичної ситуації.

Важливо активізувати програми допомоги та реабілітації для фермерів і селян, які постраждали від війни, щоб вони могли швидко відновити своє виробництво та забезпечити населення продовольством. Подальше співробітництво з міжнародними партнерами та використання сучасних технологій у сільському господарстві можуть сприяти ефективному розв'язанню проблеми продовольчої безпеки не лише в окремій країні, а й у всьому світі.

Висновки

Підсумовуючи викладене, можна дійти висновку, що питання забезпечення продовольчої безпеки не втрачає своєї актуальності. Попри світову увагу та заходи, які вже запроваджені, у світі досі зберігається велика кількість населення, яке відчуває голод. На таку ситуацію впливає безліч факторів, кількість яких лише зростає з кожним роком. Так, у 2021 р. та 2022 р. кількість такого населення майже не змінилася. Хоча ще немає даних за 2023 р., але можемо спрогнозувати, що ситуація навряд чи поліпшилася, адже у світі загострилися конфлікти між державами, що призвело до початку бойових дій. Так, Продовольча та сільськогосподарська організація ООН повідомляє про гостру продовольчу кризу в Секторі Гази, коли майже все населення відчайдушно потребує продовольчої допомоги. На світову продовольчу безпеку також вплинула війна, яку розпочала РФ проти нашої держави. Україна тимчасово втратила частину посівних площ і можливість експортувати продовольчі продукти. Але й російські товари потрапили під міжнародні санкції, що, у свою чергу, також негативно відбилася на стані світової продовольчої безпеки.

Загалом для того, щоб досягти покращення в глобальній ситуації з продовольчою безпекою необхідно застосувати комплексний підхід і співпрацю на всіх рівнях.

Напрямом подальшого дослідження є аналіз основних інструментів та механізм забезпечення продовольчої безпеки.

Перелік літератури

1. Global Report on Food Crises 2023 [Електронний ресурс] // Food Security Information Network. – Режим доступу : <https://www.fsinplatform.org/global-report-food-crises-2023>.
2. The State of Food Security and Nutrition in the World 2022. Repurposing food and agricultural policies to make healthy diets more affordable [Електронний ресурс] // Food and Agriculture Organization of the United Nations. – Режим доступу : <https://doi.org/10.4060/cc0639en>.
3. World Population by Year [Електронний ресурс] // Worldometer. – Режим доступу : <https://www.worldometers.info/world-population/world-population-by-year>.
4. Global Food Security Index 2022 [Електронний ресурс] // Economist Impact. – Режим доступу : <https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index/download-the-index>.
5. Блокада експорту українського зерна ставить під загрозу життя 250 млн осіб у країнах, що розвиваються, – президент Євроради [Електронний ресурс] // Інтерфакс-Україна. – Режим доступу : <https://interfax.com.ua/news/general/933762.html>.
6. З оптимальними логістичними затратами. Куди і як рухається український експорт [Електронний ресурс] // AgroPortal. – Режим доступу : <https://agroportal.ua/publi-shing/infografika/z-optimalnimi-logistichnimi-zatratami-kudi-i-yak-ruhayetsya-ukrajinskiy-eksport>.
7. Гвоздьова О. Сильне плече аграріїв. За вісім місяців 2023-го агросектор приніс Україні у п'ять разів більше виручки, ніж металургія. Які країни купують українське? Дослідження [Електронний ресурс] / О. Гвоздьова, Р. Корнилюк // Forbes. – Режим доступу : <https://forbes.ua/money/silne-pleche-agrariiv-za-visim-misyatsiv-2023-go-agrosekto-prinis-ukraini-u-pyat-raziv-bilshe-viruchki-nizh-metalurgiya-zagalom-mi-eksportovali-tovariv-na-245-mlrd-yaki-kraini-kupuyut-ukrainske-dosli-11102023-16579>.
8. FAO Food Price Index [Електронний ресурс] // Food and Agriculture Organization of the United Nations. World Food Situation. – Режим доступу : <https://www.fao.org/worldfood-situation/foodpricesindex/en>.
9. 2023 року у вітчизняному експорті зернових тривало посилення європейського вектора – Микола Пугачов [Електронний ресурс] // Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки». – Режим доступу : <http://www.iae.org.ua/presscentre/archnews/3751-2023-roku-u-vitchyznyanomu-eksporti-zernovykh-tryvalo-posylennya-yevropeyskoho-vektora-mykola-puhachov.html>.